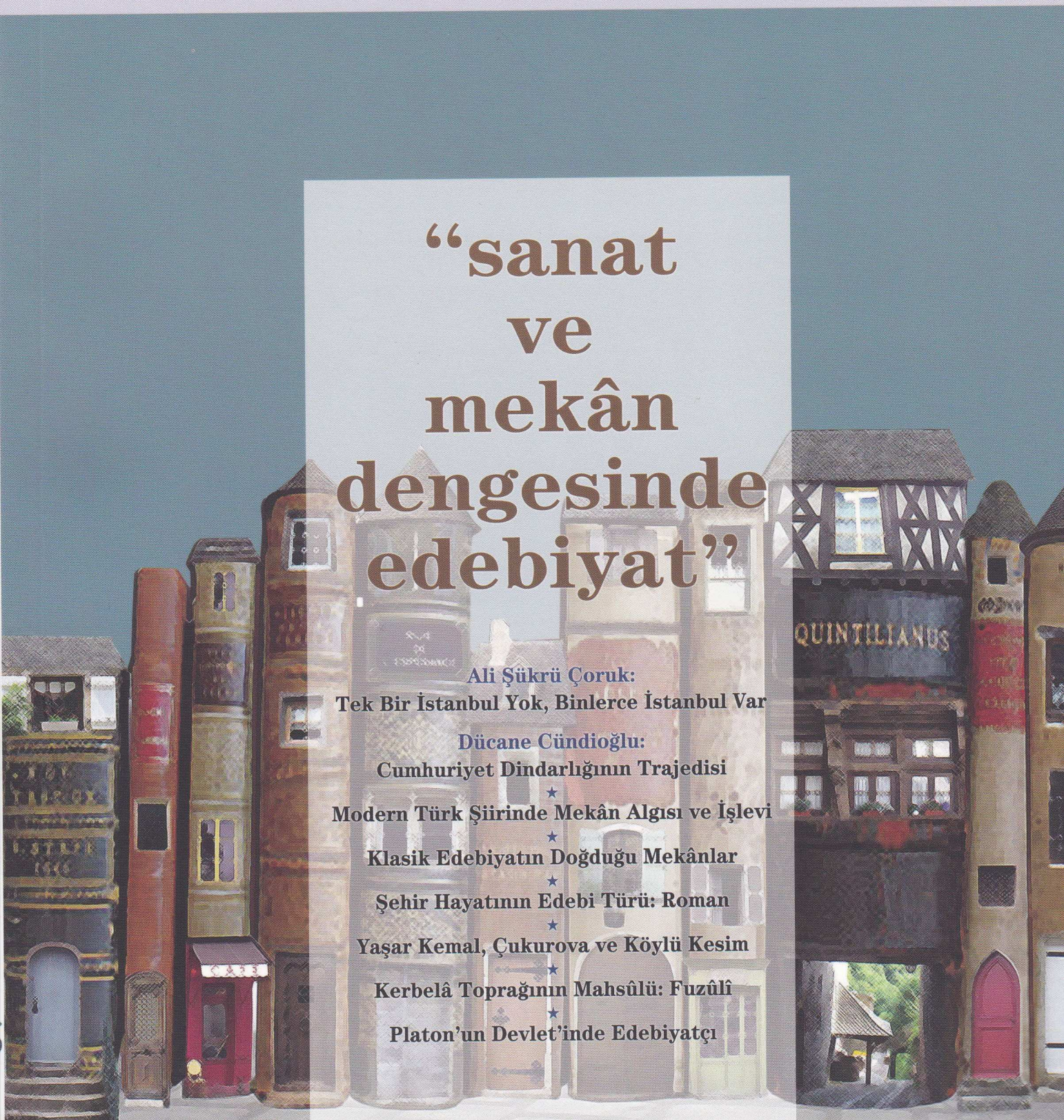
3 AYLIK
EDEBİYAT DÜŞÜNCE DERGİSİ

Bir'e ve Bütün'e Dâir
Bir Anlam Arayışı...

Fraktal

MART-NİSAN-MAYIS 2014 / SAYI: 2 / FİYATI: 6₺

ISSN 2148-1326 02
9 772148 132004

"sanat ve mekân dengesinde edebiyat"

Ali Şükrü Çoruk:
Tek Bir İstanbul Yok, Binlerce İstanbul Var

Dücane Cündioğlu:
Cumhuriyet Dindarlığının Trajedisi

★

Modern Türk Şiirinde Mekân Algısı ve İşlevi

★

Klasik Edebiyatın Doğduğu Mekânlar

★

Şehir Hayatının Edebi Türü: Roman

★

Yaşar Kemal, Çukurova ve Köylü Kesim

★

Kerbelâ Toprağının Mahsûlü: Fuzûlî

★

Platon'un Devlet'inde Edebiyatçı

Fraktal

3 Aylık Edebiyat Düşünce Dergisi
Mart-Nisan-Mayıs 2014 Sayı: 2

Yayıncı Kuruluş ve Sahibi
Kağıt Market Matbaacılık Reklamcılık Sanayi Ve Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi **Özcan Yavuz**

İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ömer Uyan

Genel Yayın Yönetmeni
Bilal Demir

Yayın Kurulu
Mesut Yıldırım / Ilgaz Yeşilçimen / Ahmet Eş / Mustafa Dağ / Ahmet Günaydın / Fatma Arpağ / M. Seyyit Gazel

Yazı İşleri
Anıl Şen

Tasarım
Atilla Ceylan
atillaceylan34@hotmail.com

Adres
Kazım Karabekir Mah. 918. Sk. No:9/1
Küçükköy- Gaziosmanpaşa/İstanbul

İletişim
fraktaldergi@gmail.com
Facebook.Com/Fraktal Edebiyat Düşünce Dergisi
Twitter.Com/#Fraktaldergi

Basım Yeri
Mahir Matbaası
İstanbul Cad. Nadide Sk. No: 2/B
Beylikdüzü - İstanbul
info@mahirmatbaa.com

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

ISSN: 2148-1326

Fiyatı: 6 TL

Abonelik Koşulları
Yıllık Abonelik: 20 TL.
Abone Bilgi İçin: abonefraktal@gmail.com

Abone Kargo Ücreti
Alıcı Tarafından Tahsis Edilir

DOSYA:
Dücane Cündioğlu: Cumhuriyet Dindarlığının Trajedisi

50

DOSYA:
Ali Şükrü Çoruk: "Tek Bir İstanbul Yok Binlerce İstanbul Var"
Röportaj:
Bilal DEMİR

56

İÇİNDEKİLER

Sinan CANAN	DÜŞÜNCENİN "FRAKTAL" YAPISI	4
Abdullah KARAKAŞ	KARA KİTAP'IN ÜST KURMACA ÖZELLİKLERİ	7
Dursun ÖZYÜREK	MODERN TÜRK ŞİİRİNDE HECENİN YÜKSELİŞİ VE BEŞ HECECİLER	12
Sabahattin Supi UZDEN	NİETZSCHE'DE AHLAK VE DİN ELEŞTİRİSİ	18
Mustafa DAĞ	MEHMET ÂKİF VE İDEOLOJİLER	22
Mesut YILDIRIM	KLASİK EDEBİYAT'IN TEŞEKKÜL ETTİĞİ MEKÂNLAR	25
M. Sait AKTAŞ	MODERN TÜRK ŞİİRİNDE MEKÂN ALGISI VE İŞLEVİ	28
Mehmet GÖZ	YAŞAR KEMAL'İN ÇUKUROVASI YA DA KÖYLÜ BİR SES	32
Bilal DEMİR	ŞEHRİN SANAT ÜRÜNÜ OLARAK ROMAN TÜRÜ	36
Ömer UYAN	KERBELÂ TOPRAĞININ MAHSÛLÜ: FUZÛLÎ	41
Abdullah BASMACI	PLATON'UN DEVLETİ'NDE EDEBİYATÇI OLMAK	47
Sabahattin Supi UZDEN	YA SONRA	61
Cüneyt EREN	SEN YOKTUN YA	62
Lamia DENİZ	UNUTTUM GİTTİ	63
Özgür ÇOBAN	SÜRMENİN HESABI	63
Hikmet KIZIL	SANA HİCRET EDİYORUM	64
Ömer UYAN	RİNDÂNE	65
Mehmet Seyyit GAZEL	AMERİKA VESPUÇÇİ	65
A. Samet CİNLİ	BİR MÜREKKEP İSYANI	66
Ersin AYDIN	KANATLI YÜREK	66
Aleksandr Stepanoviç GRIN	BAŞKASININ SUÇU	67
Ümit CAN	KARANCALAR İÇİN YOL	73
Gökhan TİRİTÇİ	YALNIZLIK ÇEKENLERİN EN GAMSIZI	77
Fatih TORUN	FAS, MOROCCO	83
Fatma ARPAĞ	BİR GARİP ORHAN VELİ	87
Cemile ORUÇ	TÜRK ROMANINDA YAZAR VE BAŞKALAŞIM	91
Müberra COŞKUN	UMUT YOLCULUĞUNDAKİ GÖLGELER "GRAPES OF WRATH"	93
Anıl ŞEN	SEN AYDINLATIRSIN GECEYİ	94
Mehmet Seyyit GAZEL	"HÜÜÜÜÜÜÜÜP!JJJJJJJJJJJ!NAH-HA!"	96
Fatma ARPAĞ	OKUNMALI OKUNMALI	97
Aleksandr Stepanoviç GRIN	BAŞKASININ SUÇU	67
Mustafa DAĞ	MUSTAFA KUTLU'DAN MEKTUP VAR	99
Bilal DEMİR	YENİ ORYANTALİSTLER	100
Anıl ŞEN / Ömer UYAN	CÜMLE'DEN ÖTESİ	102
	FRAKTAL SON SAYFA ÖNERİLERİ	104

Şiirin Kerbela'yla başladığını anlamak için bu yaşa geldim.
(Haydar Ergülen)

KERBELÂ TOPRAĞININ MAHSÛLÜ: FUZÛLÎ

Ömer UYAN

Kerbelâ'nın Fuzûlî üzerinde (ve tabi eserlerinde) iki türlü yansıması olduğunu düşünebiliriz: 1. Kerbelâ hâdisesi ve devamında süregiden iktidar savaşları, mezhep çatışmaları açısından, 2. Osmanlıdaki patrimonyal sistem bağlamında merkezden uzaklık ve yalnızlık duyguları açısından.

Kaba bir tasnifle her insan tekinin şahsiyetini/kimliğini, ferdiyetini/kişiliğini ve buna bağlı olarak ortaya koyduğu eserleri oluşturan üç unsur vardır: mîzaç[1], eğitim ve aile terbiyesi, maddî ve sosyal yönleriyle bulunduğu muhit/şehir. Biz Fuzûlî'nin mîzâcına (şâirlik tabiatı bağlamında) ve eğitimine kısaca değindikten sonra, asıl konumuz gereğince, yaşadığı ve acılarını, yaşanmışlıklarını şiirine katık yaptığı diyâr olan *Kerbelâ* unsuruna ağırlık vereceğiz.

1. Fuzûlî'nin Mîzâcı Yahut İlâhî Bir Bağış Olarak Şâirliği

Fuzûlî'nin mîzâcını burada psikolojik açıdan değil, klâsik edebiyat terminolojisi ile *tab'/tabî'at* (Allah tarafından insana bahşedilmiş şiir kâbiliyeti, güzel ve bedî' söz söyleme yetisi) olarak ele alacağız.

Tab' ve tabî'at gibi kullanımların yanında bu kabiliyeti anlatmak için cibillet, hilkat, istidat, mîzaç gibi kelimeler de kullanılır.[2]

Fuzûlî bu meyanda Türkçe Divanı'nın önsözünde kendisine işbu şâirlik gücü ve yetisinin verildiğini belirtir:

Bana gelince; kazâ kalemi, yaratılışımın sayfasında ezelden şiire muhabbet yazısını yazmış idi ve kabiliyetimin bahçesinde, dünyaya gelişimden önce ölçülülük, güzellik sevgisi tohumu dikilmiş idi.[3]

Ansızın şeydâ bülbül gibi sarhoş oldum ve o güllere karşı şakımaya yaradılışın imkânlarından ruhsat buldum. Tabiatımın ufkuna ölçülülük, güzellik hilâli doğup o güneş yüzlülerden neş'e nuru almam günden güne öylesine arttı ki çok kısa bir müddet içinde şiirimin yaydığı ışıklar ile birçok şehirler ve vilâyetler doldu[4]

Bir gün de karayağız bir güzel (nigâr-i müşgin-hatt) şâirimizin şiirlerine övgüler dizer ve onun *şâir tabî'at*inden bahseder[5]: *Ey fesâhat (uzdillilik) bostanının çiçeği ve ey güzel sözler ilkbaharının çimeni! Hamd olsun ki Allah'ın yardımı ve desteği, nazım ve nesir sanatları ülkesine hükmetmeyi sana nasip kılmıştır. Şâir tabiatının dalgıcı halka ve ileri gelenlere fesâhat deryasından belâğat cevherleri çıkarıp saçmaktadır.*[6]

Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Görüldüğü gibi Fuzûlî dilden dile dolaşan başarılı şiirlerinin arkasındaki ilk muharrik gücün *tab'/tabî'at* olduğunu söyler.

2. Eğitimi

Fuzûlî'nin eğitim hayatına dair veriler de maalesef kısıtlıdır. Babası *Süleyman*'ın Hille müftüsü olduğu da kendisinin *Rahmetullah* isimli bir âlim tarafından yetiştirildiği de ancak rivayet düzeyindedir. Fakat onun üç dilde divan oluşturacak kadar bilgin bir şâir olduğunu; yine çeşitli ilim dallarında derinleşmiş, râsih bir âlim olduğunu hem kendi ifadelerinden hem de elimize ulaşan eserlerinden biliyoruz.

Fuzûlî Türkçe Divanı'nın önsözünde ilimsiz şiiri temelsiz, itibarsız (sırtını yaslayamayacağın, güvenilmez) duvara, ruhsuz cesede benzetir. Onun *tabi'atı*, şiirinin ilim ve irfandan yoksun kalmasını hazmedemez.[7] O, *ilimden yoksun âşıkâne gazeli* ilimlerin inceliklerine henüz vâkıf olamayacak *yeni-yetme*lere (nev-res) lâyık görür ve hayat nakdini aklî ve naklî ilimleri kazanmaya sarf eder; tefsir ve hadiste, hikmet ve hendesede derinleşir.[8]

Gerçekten onun şiirlerinden temel İslâm ilimlerine, tasavvufa ve pozitif bilimlere; Sıhhat ü Maraz isimli eserinden tıp ve insan psikolojisine; Hadîkatü's-Sü'edâ[9] eserinden peygamberler tarihi ve İslâm tarihine; Matla'u'l-İ'tikâd fî-Ma'rifeti'l-Mebde' ve'l-Me'âd eserinden ise kelâm ilmine olan engin vukûfiyetine şâhit oluyoruz.

3. Yaşadığı ve Özdeşleştiği Toprak: Kerbelâ

Nasıl ki bir edebî eserin üslûbunu belirleyen tür, zaman ve yazarın şahsî üslûbuysa; yazarın şahsî üslûbunu da yetişme tarzı ve eğitimi kadar çevresi, doğduğu, yetiştiği, bulunduğu mekânın sosyo-kültürel yapısı, seviyesi, coğrafî güzelliği ve konumu belirler.[10]

Tezkireciler ihtilafa düşmüş olsa da Riyâzî'nin söylediği gibi ve Fuzûlî'nin bizzat kendi Divan mukaddimeleri doğrultusunda doğum yeri Kerbelâ'dır. Fakat Necef ve Bağdat'ta da yaşamıştır. Nitekim Farsça Divanı'nın önsözünde şöyle der: *Bu dünya görmemiş körpe gençlere ve gurbet çekmemiş yetimlere benzeyen şiirlerim Kerbelâ sahasında, Necef toprağında doğup Bağdat havasında yetişmişlerdir.*[11]

Kerbelâ'nın Fuzûlî üzerinde (ve tabi eserlerinde) iki türlü yansıması olduğunu düşünebiliriz: 1. Kerbelâ hâdisesi ve devamında süregiden iktidar savaşları, mezhep çatışmaları açısından, 2. Osmanlıdaki patrimonyal sistem bağlamında merkezden uzaklık ve yalnızlık duyguları açısından:

3.1. Kerbelâ Hâdisesi ve Süreğindeki Gelişmeler

Hilâfet Hz. Ali'den sonra Muaviye eliyle saltanata dönüştürülmüştür. Hz. Hüseyin'in kardeşi Hz. Hasan, kan dökülmemesi ve fitne çıkmaması için Muaviye ile şartlı olarak sulh yoluna gitmiştir. Şartlardan biri de Muaviye'nin oğlunu tahta geçirmemesi idi. Hz. Hasan, Emevi devletince, eşi tarafından zehirlenilip öldürülür ve Muaviye ölmeden önce, oğlu Yezid'i veliaht tayin eder. Hz. Hüseyin artık sulhu değil *kıyam*'ı ihtiyâr eder. Sevenleri ve akrabalarıyla Kûfe'ye, Kerbelâ'ya gelir. Kûfeliler daha önce Hz. Ali ve Hz. Hasan'a yaptıkları gibi Hz. Hüseyin'e de önce muhabbet ve bağlılıklarını bildirip sonra onu yalnız bırakırlar.[12] Hz. Hüseyin ve beraberindeki 72-73 kişi 4.000 kişilik bir ordu tarafından kuşatılır. Ordudan kimileri onları, uzak memleketlere gitmeleri şartıyla, serbest bırakmayı düşündüyse de Şimr b. Zilcevşen ve Ömer b. Sa'd gibi kan avcıları, Fuzûlî diliyle söylersek, "Ya Yezîdün bey'atin kabûl itmek gereksen ya terk-i hayât eylemek"[13] demiş ve susuz bıraktıkları Peygamber torununu ve onun oğullarını şehit etmiştir.[14] Böylece tarihindeki belki de en acı olaya tanıklık eden bu topraklar, sonrasında da ıslah olmayıp sürekli saltanat-imâmet, saltanat-hilâfet, sünnî-şiî, tekke/tasavvuf-medrese/fıkıh arasındaki çatışmalara sahne olmuştur.

Fuzûlî bu Kerbelâ dramını Hadîkatü's-Sü'edâ (saadete erenlerin bahçesi) eserinde yaşatmaya çalışmıştır. Şiirlerinde de içinde yaşadığı topraklarda yaşanan bu acılarla kendi acılarını mezcetmiştir. O, Türkçe Divanı'nda tam 88 kere "belâ" kelimesini kullanarak[15] sanki çağrışım yoluyla da "Kerbelâ"yı imler ve bu dramı/başkaldırıyı/mazlumiyeti bu tür feryatlarla da canlı tutmaya çalışır.[16]

3.2. Sultanların Gölgesinden Uzak[17] Bir Taşra: Kerbelâ

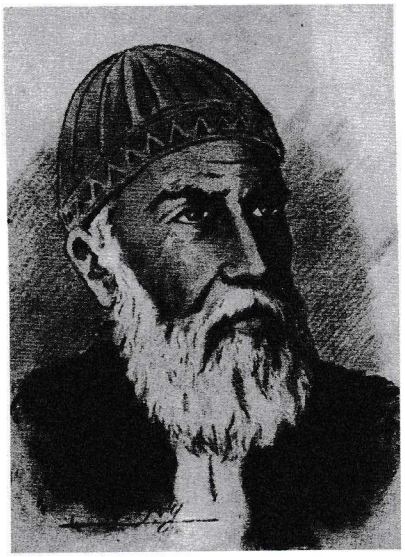
Fuzûlî'nin ızdırâbını duyduğu Kerbelâ hâdisesi yanında bir de *güncel Kerbelâ'sı*[18] vardır. O, ya-

şadığı topraklardan merkeze/diyâr-ı Rûm'a gidememiş; bir dönem Şah İsmail'in himâyesine girdiyse de Osmanlı'nın Bağdat seferinden sonra, belki de sicilindeki "Şah İsmail" unsurundan dolayı, Kanuni'den beklediği himâyeyi görememiştir. Bağdat seferinden sonra kendisine bağlanan günlük 9 akçeyi almakta bile problemler yaşayan Fuzûlî meşhur "Selam verdim rüşvet değildir deyü almadılar" ibâresinin geçtiği Şikâyetnâmesi'ni yazmıştır.

Fuzûlî'nin bu sistemdeki arzusunu, istediklerini elde edemedikten sonraki ruh hâlini, tesellisini ve uzaklığının/yalnızlığının kendisine sağladığı imkân ve kazanımları da üç başlık hâlinde ele alabiliriz:

3.2.1. Osmanlı'da Himâye/ Patronaj Sistemi ve Fuzûlî

Genelde, bilim adamı ve sanatçı, belli bir toplumda egemen sosyal ilişkiler ve belli bir kültür çerçevesinde sanatını ifade eder. Osmanlı toplumu gibi patrimonyal türde bir toplumda, başka deyimle, sosyal onur, statü ve mertebelerin mutlak egemen bir hükümdar tarafından belirlendiği bir toplumda bu gerçek daha da belirgindir. Matbaanın geniş kitlelere okuma imkânı verdiği, böylece edebî ve ilmî eserlerin, yazarına geçimi için yeterince gelir kaynağı sağladığı dönem gelinceye kadar, bilgin ve sanatkâr, hükümdarın ve seçkin sınıfın desteğine muhtaç idi. "Sâhib-i Mülk" hükümdar; bilgin ve sa-

natkârın en önde gelen veli-nimeti, hâmisi idi.[19]

Otorite sahibine kendini kişisel olarak adamayı ve boyun eğmeyi gerektiren bir sistemde fiilî kişisel ilgi ancak birkaç şahsa gösterilebilir ve potansiyel katılımcıların sayısı çoksa, sistemin kişiselleşmesi yalnız dolaylı biçimde gerçekleşebilir. Böylece Osmanlı devlet sisteminde, padişahla dolaysız bağlantı içindeki birkaç kişi, ikinci düzeydeki bir tebaanın doğrudan ulaşabileceği ve kendini adayabileceği hedefler hâline geldi.[20] Nitekim istediği şöhreti ve maddî karşılığı bulamayan Fuzûlî'nin terk-i diyâr edip hükümdara/monark'a yakınlık isteği o denli fazladır ki o, değil hükümdara, hükümdarın kölelerine dahi köle olmaya râzıdır: *Mâ gılmân-i mâh-rûyânîm / Mâh-rûyân heme gulâm-i şomâ.*[21]

Osmanlı gazel geleneğinin en yaygın temalarından biri ayrılık ve ayrılığın sonuçlarıdır. Bu temanın getirdiği henüz incelenmemiş önemli bir boyut şudur: Şiir, otorite sahibine yakın olmayı önemli bir hedef gösterip otorite ilişkisinin kişisel olma niteliğinin altını çizmekle kalmaz, ayrıca otorite sahibinin bulunduğu mekânı aşkın değer taşıyan bir yer hâline getirir.[22] Bu mekân Fuzûlî'nin dilinde "diyâr-ı Rûm"dur: *Fuzûlî ister isen izdiyâd-ı rütbe-i fazl / Diyâr-ı Rûm'u gözet terk-i hâk-i Bağdâd et.*[23]

Bu diyâra gidemeyen Fuzûlî kendisini dikenler arasında kalmış bir gül gibi düşünür: *Lâ'l-veş taş içindedir vatanım*[24] / *Gül kimi hârı kılmışım me'vâ.*[25]

3.2.2. Eziklik Psikolojisi, Hüzün ve Teselli

Fuzûlî hükümdarın lütuf ve ihsanlarına ulaşamamanın, Rûm şâirleri ile dost meclislerinde hemdem olamamanın üzüntüsünü yaşar, bunun ezikliğini hisseder ve fırsat buldukça kalem sahiplerine özür beyan eder: *Ümit ediyorum ki fesâhat ve belâğat sahipleri doğduğum ve yetiştiğim yerin Irak-ı Arab olduğunu ve bütün ömrüm boyunca buradan başka bir ülkeye seyahat etmediğimi öğrendiklerinde, bu kusuru itibar düşürücü bir şey olarak değerlendirmezler ve yerime yurduma göre, istidâdımın derecesine hakâretle bakmazlar.*[26]

Latîfî, Fuzûlî'yi orijinal bulur; fakat "üslûb-ı 'acîbi vardur" der.[27] Fuzûlî böyle düşünenlerden de şu şekilde mazur görülmeyi bekler: *Umûmî olarak izzet ve itibar sahiplerinden, husûsî olarak da Rûm (Anadolu) beliğlerinden ve Tatar fasihlerinden beklentim şudur: Eğer*

güzel sözlerimin dilberinde o diyârın lâfızları ve ibârelerinden bezek olmazsa ve nazmımın gelini o ülkelerin latîfeleri ve darbımesellerinden süs taşımazsa, bu duâcıyı mazur görsünler.[28]

Fuzûlî, tasavvuf ıstılâhınca söylersek, bu dünyada *garîb*dir, *gurbet*tedir; asıl vatanından ve mâşuğundan ayrılıp dünyaya gelmiştir. Şiirlerindeki aşk, ayrılık, hüzün vb. duyguların kökenini önce burada aramak gerekir.[29] Bu anlamda O, Allah'tan ayrıdır. Diğer taraftan "Allah'ın gölgesi" (zıllullah)[30] addedilen ve bu dünyada diğer kulların üstünde bir konuma yerleştirilen hükümdardan uzaktır.[31] Üçüncü olarak, şiirlerinin bizde uyandırdığı yaşanmışlık hissi vesilesiyle beşerî aşk ve ayrılık tecrübesine de sahip olduğunu düşünebiliriz. Şâirimiz tüm bu şahsî ve toplumsal ızdıraplardan, dertlerden, yalnızlığından (tıpkı ilk zühd hareketlerinde ve Anadolu sûfiliğinde olduğu gibi) aşka, tasavvufa sığınmış ve bu yolda samimî şiirler yazmıştır.

Fuzûlî her ne kadar vatanın itibârının, kişinin özündeki kâbiliyetlere tesir etmeyeceğini söylese de[32] bir başka yerde faziletinin, kemâlinin fazlalaşmasını, bulunduğu toprakları bırakıp diyâr-ı Rûm'a gitmeye bağlar.[33]

O'nun bu tezatlı, gelgitli ifadeleri fazladır. Farsça Divanı'nın mukaddimesinde bir öğütçüye (ki muhtemelen yine şâirimizin kendi kendine konuşması ve yaşadığı gelgitleri anlatan iki farklı yönüdür) eski şâirlerin iyi huylu sultanların ilgisine mazhar olduklarını, cennet gibi bahçelerde gezip tatlı şaraplarla neşelendiklerini, gönül okşayan nağmeler dinleyip ay yüzlü güzellerle vakit geçirdiklerini ve böylece sanatlarının zirvesine ulaştıklarını[34]; kendisinin ise tüm bunlardan mahrum olduğunu söyler.[35] Ardından kendini teselli için sultanların yakınlığının ancak başkalarının hasedini çekmeye yarayacağını, şarabın azaba sebep olacağını, nedimlerle dostluğun zihni hayallerle baş başa kalmaktan alıkoyacağını; nasibinin bu topraklara yazıldığını ve şiirin sermâyesinin *dert* olduğunu,[36] asıl tesirli şiirin *ızdırâb*ın doğurduğu şiir olduğunu söyler.[37] Yine O, şiirini dert ve hüzün yetiştiren Kerbelâ toprağına benzeterek, hangi diyâra giderse gitsin şiirlerine hürmet edilmesi gerektiğini söyler: *Ey Fuzûlî! Benim makamım Kerbelâ diyârı olduğu için / Nereye ulaşırsa ulaşsın, şiirlerime hürmet edilmesi lazımdır / Bu bendenin şiiri altın değil, gümüş değil, inci değil, lâ'l değil; topraktır / Fakat Kerbelâ toprağıdır.*[38]

3.2.3. Fuzûlî'nin Kazanımları Yahut Bir *"Muzaffer Yenilgi"* Öyküsü

Fuzûlî'nin melankolik tabiatı, yalnızlığı, bulunduğu diyârdan merkeze ve başka bir yere (msl. İran'a ve Rûm diyârına gitmek istemiş) gidememiş olması, yani bulunduğu yerde *tevakkuf*[39] etmiş olması, O'nun belki de en büyük kazanımıdır. Bu, O'nun kendi hayal dünyasında,[40] iç yolculuğunda derinleşmesini; başta şiir sanatı (fenn-i şi'r) olmak üzere, çeşitli ilimlerde *vukûfiyet* kazanmasını sağlamıştır.

O, gönlünce bir hâmi bulamamış; himâyeden, maddî imkânlardan, şöhretten uzak kalmıştır. Eserleri ve şiirleri de, hemen her klâsik gibi, devrinde hak ettiği itibârı görmemiştir. Ancak klâsiğin, belki en mühim niteliği olan, çağları aşma özelliğini onun eserlerinde görebiliyoruz. Bu yönüyle Fuzûlî sadece

devrinin değil, devirlerin şâiri olmuş; eserleri de *klâsik* hüviyetini almıştır. Tanzimat'tan beri süregelen *eski edebiyat* karşıtlarınca da Fuzûlî ve şiiri ayrı bir konuma yerleştirilmiştir.

Şiirleri yanında, yaşadığı gelgitler, trajediler, arada kalmışlıklar ile de insan rûhuna ayna tutan bir şâir olan Fuzûlî; toprağının, rûhuna işleyen ızdırapları ve yalnızlığı sâyesinde, bugün de şevkle okunan samimî şiirler yazmıştır.

Herhalde artık şâirin dediği gibi, *İyi ki bilmiyor kalabalıklar*[41] diyebilir ve O'nun durumunu *muzaffer yenilgi*[42] olarak nitelendirebiliriz.

Toparlarsak Fuzûlî'nin şiirlerinin ardındaki ilk muharrik güç: *şâirlik tabiatı*; şiirlerinin sağlam temeli: *ilim*; sermâyesi, katığı ise dert, ızdırap ve *Kerbelâ toprağı*dır.

Kaynakça

ANDREWS, Walter, **Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı,** (çev. Tansel Güney), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

DOĞAN, Muhammet Nur, **Fuzûlî'nin Poetikası**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002.

Fuzûlî Divanı, (hzl. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur), Akçağ Yayınları, Ankara, 1990.

Fuzûlî, **Hadîkatü's-Sü'edâ**, (hzl. Şeyma Güngör), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

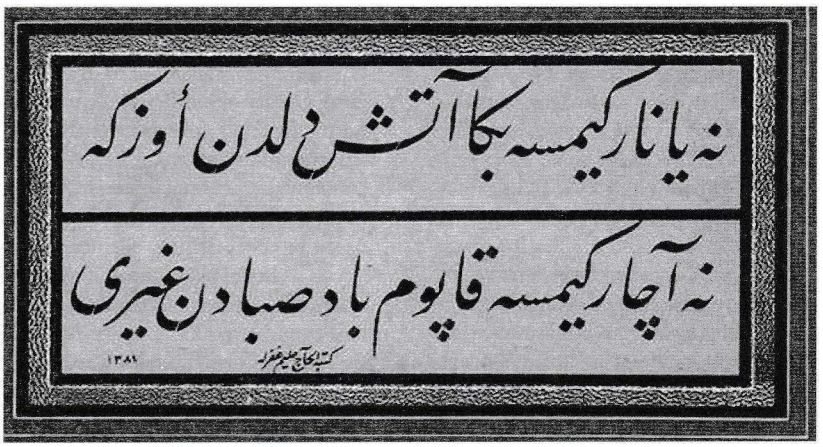
İNALCIK, Halil, **Şâir ve Patron**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2010.

KARAHAN, Abdülkadir, **Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.

Latîfî, **Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, (hzl. Rıdvan Canım), AKM. Yayınları, Ankara, 2000.

PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2012.

SOLMAZ, Süleyman, "Hasan Çelebi Tezkiresi'nde Mekân Tasvir ve Tavsifleri", **Turkish Studies**, S. 7/1, Kış 2012, s. 1891-1904.

1 Eski âlem nazariyesine göre âlemde 4 temel unsur (anâsır-ı erbaa: su, hava, ateş, toprak) bulunduğu gibi insanda da 4 karışım/hılt (ahlât-ı erbaa: kan/dem, balgam, safra, kara safra/sevdâ) bulunur. İnsanın mîzâcının bu dört unsurun birbirine göre oranı ile ilgili bir husus olduğuna inanılırdı. İsmail Parlatır "ahlât-ı erbaa" için şöyle der: "İnsanın biyolojik, ahlâkî ve psikolojik fonksiyonlarını etkilediği kabul edilen ve "*demevî*" (sanguin), "*balgamî*" (flegmatique), "*safravî*" (colérique), "*sevdâî*" (mélancolique) olarak adlandırılan dört unsur. (**Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Yargı Yayınevi, Ankara, 2012.). Daha geniş bilgi için bkz. **TDV İslâm Ansiklopedisi**, "Ahlât-ı Erbaa" mad.

2 Muhammet Nur Doğan, **Fuzûlî'nin Poetikası**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 47.

3 **A.g.e.**, s. 81. [Ayrıca bkz. **Fuzûlî Divanı**, (hzl. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur), Akçağ Yayınları, Ankara, 1990, s. 13.]

4 **A.g.e.**, s. 81. (Bkz. **Fuzûlî Divanı**, s. 14.)

5 Tabi büyük ihtimalle bu hayâlî bir konuşma olup aslında Fuzûlî'nin kendi sözleri, kendini medhidir.

6 **A.g.e.**, s. 83. (Bkz. **Fuzûlî Divanı**, s. 15.)

7 *Pâye-i şi'rimi hilye-i 'ilmden mu'arrâ olmağı mûcib-i ihânet bilip ve 'ilmsiz şi'rden kâleb-i bî-rûh gibi teneffür kılıp...* (**Fuzûlî Divanı**, s. 14.)

8 **Fuzûlî Divanı**, s. 13, 14.

9 Bu eser Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin Ravzatü'ş-Şühedâ isimli Farsça eserinden tercümedir. Ancak Fuzûlî eseri modamod çevirmemiş, kendi nezih üslûbunu yansıtarak ve bu elîm hâdiseyi tarihî verilere de uygun olarak dramatize etmiştir.

10 Süleyman Solmaz, "Hasan Çelebi Tezkiresi'nde Mekân Tasvir ve Tavsifleri", **Turkish Studies**, S. 7/1, Kış 2012, s. 1892.

11 Abdülkadir Karahan, **Fuzûlî, Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 71.

12 Fuzûlî'nin Farsça Divanı'nın önsözünde "ahâlisinin şuursuzluğu" derken kastettiği şuursuzluk (en azından yaptıkları şuursuz işlerden biri) bu olsa gerek: *Benim gibi aşkın hışmına uğramış zavallı birinden şiir beklemek çok şaşırtıcıdır. Çünkü benim doğduğum ve yaşadığım yer Irak-ı Arab'dır.* ***Burası Sultanların gölgesinden uzaktır*** *ve* ***ahâlisinin şuursuzluğu*** *yüzünden harap kalmış bir yerdir. Burası öyle bir bahçedir ki salınan servileri, sam yeli kasırgasının hortumları; açılmamış goncaları ise mazlum şehitlerin mezar kubbeleridir. Burası öyle bir meclistir ki şarabı, parça parça olmuş ciğerlerin kanı; musıkisi ise âvâre gariplerin iniltileridir. Ne mihnet (sıkıntı, meşakkat) artıran sahrâsına bir rahatlık esintisi uğramış ve ne de belâlarka dolu çölünde şefkat bulutunun, gam tozunu yatıştırma ümidi kalmıştır. Böyle bir çile ve riyâzet bahçesinde gönül goncası nasıl açar ve dil bülbülü ne terennüm eder?* (Muhammet Nur Doğan, **a.g.e.**, s. 93.)

13 Fuzûlî, **Hadîkatü's-Sü'edâ**, (hzl. Şeyma Güngör), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 350.

[14] *Şehîd-i Kerbelâ'ya su getirmek kasdın etmişsin / Seni elbette âlemde bu niyyet pâydâr eyler.* (**Fuzûlî Divanı**, 22. Kasîde, s. 83.)

[15] Nükteli bir "belâ"lı beyit şöyledir: *Düştüm belâ-yı aşka hıredmend-i asr iken / İl imdi benden aldığı pendi bana verir.* (**Fuzûlî Divanı**, g. 109, s. 183.)

[16] Fuzûlî'nin ehl-i beyt sevgisi ve Kerbelâ hâdisesini bu denli içselleştirip yaşatmaya çalışmasında, kendi yalnızlığı, garipliği ve mazlumiyeti ile onlarınki arasında bir bağ kurmuş olmasının ve toprağından devraldığı bu hüzün mirasının kendi melankolik mîzâcı ve şiiri için zengin bir katık olmasının yanında, şiî olmasının da büyük tesiri olduğunu düşünüyorum. Bu hususlar ve Fuzûlî'nin şiîliği ile ilgili olarak bkz. Abdülkadir Karahan, **a.g.e.**, "Üçüncü Bölüm Fuzulî'nin Şahsiyeti".

[17] Bkz. 12. dipnot.

[18] Çöl başlı başına zaten uzaklığı, bitmez yalnızlığı çağrıştırır. Fuzûlî Divanı'nda *Kerbelâ*, bir yerde "deşt-i Kerbelâ" (Kerbelâ Çölü) olarak geçer (26. Kaside). Divanda "deşt" (çöl) 9 defa, yine çöl anlamındaki "beyâban" ise 2 kere söylenir.

[19] Halil İnalcık, **Şâir ve Patron**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2010, s. 9-10. (Konuyla ilgisi bakımından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın meşhur "saray istiâresi"ne bakılabilir: **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi,** Çağlayan Yayınları, İstanbul, 2003, s.5-7.)

[20] Walter Andrews, **Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı,** (çev. Tansel Güney), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 122.

[21] Biz, sizin köleniz olan o ay yüzlülerin kölesiyiz.

[22] Walter Andrews, **a.g.e.**, s. 125.

[23] **Fuzûlî Divanı**, g. 41, s. 151. (Fuzûlî Divanı'nda "Rûm" kelimesi çeşitli konular ve söz oyunlarıyla 15 defa kullanılır.)

[24] Terk-i diyâr edemeyen Fuzûlî, vatanı için bir başka yerde şöyle der: *Edemen terk Fuzûlî ser-i kûyın yârün / Ne kadar zulm yeri ise bana hoştur vatanım.* (**A.g.e.**, g. 204, s. 230.)

[25] **A.g.e.**, 21. Kaside, s. 81. (Vatanım kan kırmızı lâl gibi taş içindedir. Gül gibi, dikenliği kendime mesken edinmişim.)

[26] Muhammet Nur Doğan, **a.g.e.**, s. 84. (Bkz. **Fuzûlî Divanı**, s. 16.)

[27] Latîfî, **Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ**, (hzl. Rıdvan Canım), AKM. Yayınları, Ankara, 2000, s. 435.

[28] Muhammet Nur Doğan, **a.g.e.**, s. 85. (Bkz. **Fuzûlî Divanı**, s. 17.)

[29] O, Nedim gibi şûh ve hadarî diyebileceğimiz gazeller yerine çoğunlukla uzrî veya mistik/ilâhî aşkı anlatan gazelleri tercih etmiştir. Fakat bu, onun beşerî aşktan bahsetmediği anlamına gelmez. Nitekim Leylâ ve Mecnûn mesnevisi başta olmak üzere birçok eserinde, şiirinde realist hayata ve beşerî aşka dâir canlı tasvirlere rastlıyoruz. [Hadarî ve Uzrî gazel hakkında bkz. Sadık Armutlu, "Arap ve Fars Şiiri Bağlamında Gazel Türünden Gazel Nazım Şekline Geçiş", **Çukurova Üniversitesi Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildirileri**, Adana, 2012.]. (Fuzûlî'nin mistik/ilâhî aşka yönelmesi ile ilgili ilginç bir yorum için bkz. Abdülkadir Karahan, **a.g.e.**, s. 156-157.)

[30] *Halife, emîrü'l-mü'minîn* vb. kullanımların *halifetu'llah, halîfe-yi rûy-i zemin, Allah'ın gölgesi* (zıllullah, sâye-i ilâhî) gibi söylemlere dönüşmesinin ardındaki sosyal ve siyâsî sebepler için bkz. İbrahim Sarmış, **Şûrâdan Saltanata, Teokrasiye ve Lâisizme Yönetim**, Düşün Yayıncılık, İstanbul, 2010.

[31] Tezkireciler O'nun için "tarzında *ferîd* semtinde *vahîd* bir şâir-i belâğat-şi'âr" derken sanki orijinalliğinin ve yaratıcılığının yanında yalnızlığına da bir gönderme yaparlar. (bkz. Kınalızâde Hasan Çelebi ve Beyânî tezkireleri, "Fuzûlî".)

[32] *İ'tibâr-ı vatan istîdâd-ı zâta te'sîr etmez ve toprakta yatmakla tılâdan cilâ gitmez. Ne ehl-i bilâd olmakla nâdân sâhib-i kabûl olur ve ne beyâbânlarda durmakla dânâ kabûl-i vahşet kılar.* (**Fuzûlî Divanı**, s. 17.)

[33] Bkz. 23. dipnot.

[34] Muhammet Nur Doğan, **a.g.e.**, s. 34. Ve bkz. 12. dipnot.

[35] *Bir belde ki orada rahattan, huzurdan eser yoktur / Ve üzerinde bir ferahlık ve sevinç havası asla esmemiştir / Böyle bir yerde oturanların ve esirlerinin / Bir hünerden dem vurmaları mümkün olur mu?* (**a.g.e.**, s. 93.)

[36] *Allah'a şükürler olsun ki bu âfetlerden uzak bir diyarda ve kötülük sebeplerinin asla ulaşamayacağı bir makamdasın. Bil ki ilâhî aşk şarabı ile kendinden geçen ve hakîkî sevgilinin cemâline âşık olup daima dünya zevklerinden el etek çekip nefislerinin arzularını terk eden nice âlimler, şeyhler, sâlih insanlar ve velîler muhabbet kılıcı ile ölünce hep bu diyârda toprağa karışmışlardır. Şimdi bu diyârın toprağı o mazlumların toprakları ile karışmış, o şehitlerin kanları bu toprağa dökülmüştür. Kader senin çamurunu bu toprakla yoğurmuş ve nasibini bu toprağa yazmıştır. İşte sen bu mihnet beşiğinde meşakkat sütü ile beslenmiş ve buranın suyu ve havası ile büyümüşsün. Biliyorum ki sen dertli yaratılmışsın. Dert ise şâirliğin sermâyesidir. Şiir söylemek için zevk ü safâ, yiyip içmek lazımdır deme; dertten söz et! Çünkü söz oyununda yarışı kazanan derttir.* (**a.g.e.**, s. 35.)

[37] *Sanma ki gönlünde bir derdi bulunmayan / Ve ciğeri yaralı olmayan insanın sözünde tat vardır / Zevk ü safâ ve rahatlık şiire tat vermez / Asıl, ızdırâbın doğurduğu şiir müessir olur.* (**a.g.e.**, s. 28.)

[38] **A.g.e.**, s. 99.

[39] "Tevakkuf" (توقف), va-ka-fe kökünden, "durmak, beklemek" demektir. Bugün de kullandığımız "vâkıf" bu kökten gelir. Yani bir şeye, bir meseleye, bir ilme "vâkıf" olmak, "durabilenin, bekleyebilenin, sabredenin, ayakları yere sağlam basabilenin..." işidir. Anlamak ve anlamda derinleşmek; "durmakla, durup düşünmekle" mümkündür. İngilizce "understand" (anlamak) fiilinde de anafiil "stand"dir, yani "durmak, beklemek".

[40] *"Nedimlerle arkadaşlık, zihni hayallerle başbaşa kalmaktan alıkoyar..."* (**a.g.e.**, s. 35.) *"...ve **hayâlimin has odası**nda Farsça gazel yazma arzusunun mumunu alevlendirdi..."* (**a.g.e.**, s. 98.)
Ayrıca "hayal" ile "görme"nin mukâyesesi, hayal yetisinin mâhiyeti ve getirileri hakkında bkz. http://ducanecundioglusimurggrubu.blogspot.com.tr/, "Yeter ki Ateş Sönmeyi Dilemesin!" ve "Hayal mi Ediyorsunuz, Plan mı Yapıyorsunuz?" başlıklı yazılar.

[41] *İyi ki bilmiyor kalabalıklar*
Yağmura bakmayı cam arkasından
İnsandan insana şükür ki fark var
Birine cennetse birine zindan
İyi ki bilmiyor kalabalıklar
(Sezai Karakoç)

[42] *Çünkü şiir çöldür bize*
Ve her Muharrem'de kanlı su yerine geçer
İmam Hüseyin
Ve kalbi Hüseyin doluların aşkına
Unutmak düz yazıdır şiirse şehitlerin çığlığı
Bir yudum su istemeden bekleyenin muzaffer yenilgisi (Haydar Ergülen) ♦